ivn natuur educatie
De Bilt e.o.
50 jaar

VAN VEENPLAS TOT HEUVELRUG

www.vanveenplastotheuvelrug.nl

ivn natuur educatie
De Bilt e.o.
50 jaar

VAN VEENPLAS TOT HEUVELRUG

www.vanveenplastotheuvelrug.nl

TEKST: Nico Kussendrager, Marion van Lier, Jaap Oskam
FOTO'S: Wim Westland
VORMGEVING: Dirk van Donselaar
EINDREDACTIE: Nico Kussendrager
DRUKWERK: Parel Promotie, Groenekan

Met dank aan: Pieter Augustinus, Marjan van Exel, Margriet Hartman, Christ-Jan Nederlof, Rob Timmer en Cora de Vos.

www.vanveenplastotheuvelrug.nl

Op het omslag de grote zilverreiger.

VAN VEENPLAS TOT HEUVELRUG

LEESROUTE
Hoe gebruik je dit gidsje?
De routebeschrijving is in blauw gedrukt.
Voor een specifieke beschrijving van bomen en planten, vogels en andere dieren verwijzen we naar de speciale gidsjes over flora en fauna en naar internet.
In deze routebeschrijving ontbreekt de ruimte voor zo'n toelichting.
Een gedetailleerde routekaart vind je op pagina 36 tot 39 en achter op het omslag. De route in het kort vind je op pagina 4 en 5.

Plekken die buiten de route vallen maar kenmerkend zijn voor natuur en landschap (bijvoorbeeld de Biltse Duinen), zijn gedrukt in groen cursief. Meer informatie vind je op de website en in de app. Daar is ook de mogelijkheid voor opmerkingen en aanvullingen.

Hoewel De Bilt een fietsvriendelijke gemeente wil zijn, zijn er (oversteek)plaatsen waar je goed moet opletten: (!)

De lengte van de route is ongeveer dertig kilometer. Wil je de route bekorten? Dat kan. Je kunt vanaf molen Geesina terug fietsen naar het startpunt. Of je gaat meteen van het startpunt naar de molen en begint daar aan de fietsroute. In beide gevallen is de route ongeveer de helft korter (beschrijving op pagina 6).

De gebruikte bronnen en verdere informatie vind je op de website (#). We maakten onder andere gebruik van het boek Van Oostbroek tot Westbroek, het verhaal van de zes dorpen van De Bilt, door Joost van der Spek

De route in het kort
(!) gevaarlijke oversteek
l. of l.a. = linksaf
r. of r.a = rechtsaf
r.d. = rechtdoor.

Onder tunnel door en dan scherp linksaf. Voor spoor r.a. Prins Bernhardlaan, einde l.a. en direct weer r.a., Koperwieklaan.
Rotonde l.a., Sperwerlaan, eerste r.a., Bosuillaan. Einde r.a., fietspad op (eventueel begin wandeling Biltse Duinen).
Fietspad volgen en bij paddenstoel r.a., Leeuweriklaan. Einde oversteken naar fietspad, Boslaan, r.a., eerste l.a. Korte Boslaan, gaat over in Parklaan (trapeziumwoningen aan de rechterkant).
Einde r.a., Noord-Houdringelaan. Einde l.a. Soestdijkseweg-Zuid (rechts gemeentehuis Jagtlust).
Einde weg bij de stoplichten r.a., Dorpsstraat. Eerste l.a. (!), Kapelweg. Tunneltje door, naar de brug. Over de brug direct r.a., daarna eerste l.a. Voor hek KNMI r.a., r.d. naar Utrechtseweg. L.a. parallelweg op (links park Sandwijck).
Eerste mogelijkheid r.a., Utrechtseweg oversteken. Dan l.a. parallelweg volgen.
Voor Fort De Bilt r.a. het fietspad op. Zoveel mogelijk r.d. (volg de borden Hooge Kampse Plas). Bij Biltse Rading r.a., fietspad. Onder de A27 door, daarna bij stoplichten l.a., oversteken en fietspad volgen.
Langs water (Fort Voordorp) de weg volgen. R.a. met de bocht mee. L.a. fietspad op, Hooge Kampse Plas.
Einde l.a., Groenekanseweg. Einde provinciale weg (Koningin Wilhelminaweg) oversteken (!), rechts aanhouden en rechtdoor, Ruigenhoeksedijk (molen Geesina).
Einde r.a., fietspad. Fietspad volgen. Op T-kruising fietspaden r.a. Einde l.a., richting Achttienhoven.

Einde l.a. Net na bocht r.a., Korssesteeg. Helemaal uitrijden, fietspad op. Einde l.a., even verder r.a. en direct weer r.d., steeds r.d., Graaf Floris V Weg.
Provinciale weg oversteken, onder viaduct door, Vuursche Dreef. Steeds r.d. tot driesprong. Hier r.a., Karnemelkseweg. R.d. onverhard fietspad op. Op driesprong r.a., richting Maartensdijk (links Landwinkel en Mauritshoeve).
Einde even r.a., direct weer l.a. (oversteken tegenover Eyckenstein)
Pad vervolgen, einde r.d., Gezichtslaan. Provinciale weg oversteken, steeds r.d. tot Soestdijkseweg-Noord.
Fietspad overzijde, hier r.a. en r.d. naar beginpunt.

Molen Geesina aan de Ruigenhoeksedijk, halverwege de route

Verkorte route
Vind je de route te lang voor één dag, dan kun je die ook bekorten en vanaf molen Geesina langs een andere, korte route terug fietsen. Of halverwege beginnen.

1.
Vanaf molen Geesina ga je terug linksaf naar de Koningin Wilhelminaweg. Bij de stoplichten steek je deze weg over en ga je de Groenekanseweg op.
Na de bebouwing aan de rechterkant, iets voor de bocht en de spoorwegovergang, linksaf de Beukenburgerlaan op. Bij de kruising houd je rechts aan. Je komt op het Leyensepad. Je fietst rechtdoor en komt op de Rietveldlaan (wordt op een gegeven ogenblik fietspad). Je fietst verder rechtdoor, gaat linksaf de Berlagelaan op en de tweede rechtsaf: Leyenseweg. Bij de eerste rotonde rechtdoor het spoor onderdoor, bij de volgende rotonde ook rechtdoor tot de stoplichten. Daar ga je linksaf de Soestdijkseweg-Zuid op. Rechtdoor de fietstunnel onder het spoor weer in. Je bent bij terug bij je vertrekpunt.

2.
Je begint bij fietshandel Bakker en gaat door de fietstunnel de Soestdijkseweg-Zuid op. Bij de stoplichten ga je rechtsaf, de Leyenseweg. Bij de rotonde driekwart rond aan de linkerkant de weg vervolgen, de tunnel onderdoor. Op het einde links (Berlagelaan) en vervolgens rechtsaf, fietspad Rietveldlaan. Je gaat rechtdoor het bos in (Beukenburgerlaan), aan het einde linksaf weg vervolgen. Op het einde rechtsaf, je bent op de Groenekanseweg. Helemaal uit fietsen en na het viaduct oversteken. Je ziet molen Geesina, beginpunt van je verkorte route.

Iedereen kent De Bilt van het KNMI. Minder bekend is dat het een plaats is in Midden-Nederland met zo'n 60.000 inwoners in zes kernen. Tussen de Utrechtse Heuvelrug (die loopt van Grebbeberg tot Gooimeer) in het oosten en met de veenplassen in het westen.
De gemeente De Bilt heeft daardoor een verloop van hoog, droog en voedselarm in het oosten naar laag en vochtig in het zuidwesten. Dit grensgebied tussen de Heuvelrug en Kromme Rijngebied was aantrekkelijk als vestigingsplaats. De inwoners waren veilig voor water-overlast, maar verzekerd van drinkwater en vruchtbare grond.
Een gemeente met zeer uiteenlopende landschappen. Karakteristiek is de kleinschaligheid: agrarisch landschap met weilanden, rechthoekige akkers, houtwallen en geriefbosjes. Verder vind je stuifzanden, landgoedbossen en heide. Naar het westen zie je een zogenaamd slagenlandschap: langgerekte weilanden gescheiden door slootjes. Door de grote afwisseling is de biodiversiteit hoog.

Je begint je tocht bij rijwielhandel Bakker aan de rotonde Jan Steenlaan. Je rijdt de fietstunnel door en aan het einde meteen twee keer links en op het einde rechtsaf (Bernhardlaan). Je ziet rechts de Bilthovense Boekhandel (waar nog veel meer informatie over De Bilt en over de natuur te vinden is). Het pand is onderdeel van de Julianaflat, een ontwerp van Dudok. Het flatcomplex, uit het einde van de jaren vijftig, moest aan het centrum van Bilthoven 'een voornaam aanzien' geven. Het gazon heeft een opvallende hoefijzervorm. Aan het einde van de Bernhardlaan oversteken, even l.a. en meteen weer r.a.: Koperwieklaan. Bij de rotonde links (Sperwerlaan), eerste rechts (Bosuilaan). Aan het einde ga je rechts het fietspad op, de oude spoorbaan (#) tussen Bilthoven en Zeist. Links zie je de Biltse Duinen (#), een landschapsmonument en bijzon-

der natuurgebied. Voor een wandeling volgende keer? Je volgt het fietspad een stukje en gaat bij de paddenstoel rechts af. Je rijdt de Leeuweriklaan uit en steekt op het einde over naar het fietspad van de Boslaan, waar je rechts gaat en de eerste links (Korte Boslaan).

GEOPARK – Een groot gedeelte van de Heuvelrug is zo bijzonder dat het mogelijk door UNESCO wordt aangemerkt als Geopark, een gebied van ecologisch, geologisch en cultureel belang. In Nederland heeft tot nu toe alleen de Hondsrug deze status.
De inrichting van het landschap kun je benoemen met een handig ezelsbruggetje: begroeiing (wat voor bomen en planten zie ik?), begrazing (welke dieren lopen er?), begrenzing (sloten, houtwallen, prikkeldraad of andere manieren om land af te bakenen).
De gemeente De Bilt bestaat uit zes kernen. De namen maken de geschiedenis van gebied en landschap duidelijk. De Bilt, oorspronkelijk een 'bult' in het vlakke landschap. Bilthoven, aanvankelijk niet meer dan een halteplaats van de trein Utrecht-Zwolle, later een aantrekkelijk vestigingsgebied (een 'hof') voor de welgestelden. Hollandse Rading ('raai' betekent grens) op de grens van de provincies Utrecht en Noord-Holland. Westbroek ('broek': nat, vochtig gebied), midden in het veen. Maartensdijk ligt in een veenontginningsgebied, waarvan de patroon Sint Maarten was. Groenekan tenslotte verwijst naar de 'groene kant' van de stad Utrecht. Of naar de naam van een herberg waar een groene kan buiten hing.

(Let behalve op de plaatsnamen ook eens op de namen van huizen. Ze zeggen veel over de geschiedenis van het gebied (#))

IJSTIJDEN – De geschiedenis van de Heuvelrug gaat zo'n 200.000 jaar terug. Het noordelijk deel van het huidige Nederland lag toen – in de voorlaatste ijstijd (#) – onder een dikke laag ijs. De ijsmassa schoof een dik pakket van zand en puin voor zich uit, waardoor de Utrechtse Heuvelrug ontstond. Later heerste er een poolklimaat met sterke winden die veel zand verplaatsten. Ze vulden lager gelegen delen op en vormden rond de Heuvelrug een dekzandgordel, een aantrekkelijke plek voor nederzettingen. Toen na de laatste ijstijd de bodem begon te ontdooien, ontstond vooral in de lagere terreinen een waterrijke omgeving. Plantenresten bleven liggen en en veranderden in veen. Eerst laagveen, dat door grondwater wordt gevoed, later hoogveen dat het van regenwater moet hebben. In de loop van de tijd ontstonden zo metersdikke pakketten hoogveen, die later als turf werden afgegraven. Aanvankelijk waren die gebieden (na ontwatering) geschikt voor akkerbouw. Na inklinking (verzakking) alleen nog voor veeteelt. Het gebied rond Westbroek was lange tijd een belangrijke zuivelverancier voor de stad Utrecht.

Biltse Duinen bestaan uit bos en stuifzand en zijn aangewezen als beschermd gemeentelijk landschapsmonument.

POTSTAL – Zo'n duizend jaar geleden begon de kap van de uitgestrekte loofbossen in het gebied. Het hout werd gebruikt als brand- en timmerhout. Op de nieuw ontstane vlaktes groeide heide. Er graasden schapen die 's avonds in een potstal werden gedreven. Daar werd de mest 'opgepot'. Als de mest te nat werd, ging de boer heideplaggen steken om daarmee een vloertje op de mest te leggen, zodat de schapen weer droog konden staan. De mestlaag werd zo steeds dikker, waardoor de schapen soms bijna met hun kop tegen het dak stonden. Het mengsel van schapenmest en heideplaggen werd gebruikt om de onvruchtbare akkers te bemesten. Die kwamen daardoor hoger te liggen dan de omgeving. Ook die lagen werden steeds dikker.

In de loop van de negentiende eeuw begon het vastleggen van de stuifzanden door de aanleg van bossen. Er werd voornamelijk naaldhout gebruikt. De Utrechtse Heuvelrug bestaat nog steeds voor een groot deel uit naaldbossen. Op sommige plaatsen wordt tegenwoordig geprobeerd om de heide- en stuifzandgebieden te behouden of terug te krijgen.

Zebrarupsen van de Sint-Jakobsvlinder op Jakobskruiskruid.

Aan het einde van de Korte Boslaan links aanhouden, de Parklaan op. Trap rechtdoor (let op de bijzondere trapeziumvormige huizen rechts). Ga op het einde rechts (Noord-Houdringelaan) en na honderd meter links het fietspad op van de Soestdijkseweg-Zuid. De witte buitenplaats rechts, aan de overkant van de weg, is het gemeentehuis, Jagtust.

VERGROENING – Jagtlust is ontstaan uit een boerderij die bij het klooster Oostbroek hoorde en is sinds de jaren dertig in gebruik als gemeentehuis.
De gemeente De Bilt is een groene gemeente. Door de ligging in het overgangsgebied tussen de Heuvelrug en het Kromme Rijngebied en het Vechtplassengebied is er een grote variatie in flora en fauna. Groen staat bij de gemeente dan ook hoog op de agenda. De gemeente heeft een bomenbeheerplan, een groenstructuurplan voor het binnengebied en een landschapsontwikkelingsplan voor het buitengebied. Er wordt geinvesteerd in groene verbindingen en faunapassages, zoals de aanleg van faunapassages onder de Biltse Rading en de Utrechtseweg, waardoor een aaneengesloten natuurnetwerk kan ontstaan.
De gemeente heeft zich ingezet om de Biltse Duinen (#) te beschermen door dit gebied als beschermd landschapsmonument aan te wijzen. Ook ondersteunt de gemeente groene burgerinitiatieven, zoals de aanleg van gemeenschappelijke buurtmoestuinen.
En ecologisch groenbeheer, wat een positieve invloed heeft op de biodiversiteit. Door meer bloeiende planten worden insecten aangetrokken en dus ook vogels. Opmerkelijk is dat de gemeente de bomenverordening heeft aangepast, waardoor buiten de zogenaamde groene gebieden en op een aantal beschermde bomen na, bomen vrij kunnen worden gekapt.

Bij de verkeerslichten ga je r.a. Na de eerste rotonde zie je links twee kleine huisjes. Dit zijn de oorspronkelijke arbeidershuisjes van landgoed Houdringe (#). Bij de tweede rotonde zie je links in de hoek het oude tolhuis. Fiets verder tot de verkeerslichten.

ENKEERDGRONDEN – Houdringe is door de overgang van de Utrechtse Heuvelrug naar het Kromme Rijngebied een landgoed met veel variatie. Op de hogere delen lagen vroeger akkers, op de wat nattere delen graasden koeien, op de heide liepen de schapen. Door het opbrengen van potstalmest werd het terrein langzaam hoger en ontwikkelden zich oude bouwlandgronden. Deze enkeerdgronden bedekken een groot deel van Houdringe. Het is nu een gemengd parkbos met een grote variatie aan bomen, poelen en sloten. De graslanden worden begraasd door Lakenvelders. Vanaf de Soestdijkseweg-Zuid zie je nog de kleine woningen waar de arbeiders van Houdringe woonden. En op de hoek het voormalige tolhuis, dat opvalt door de fraaie siertuin.

Je gaat verder rechtdoor. Vlak voor de verkeerslichten zie je in het weiland een paar mooie oude beuken.

Drie karakteristieke beuken. Bomen waren vroeger een herkenningspunt in het landschap.

ORIENTATIEPUNT – Solitaire bomen of boomgroepen zorgden voor financieel voordeel. Men betaalde minder belasting. Ze gaven immers hinder bij maaien of oogsten. Ook waren ze vroeger, op de vele kale vlakten of eindeloze heidevelden, een orientatiepunt. Of ze dienden als grensmarkering.

KNOOPPUNT – Op deze plek, de kruising van de Dorpsstraat en de huidige Burgemeester de Withstraat, ontstond in de middeleeuwen De Bilt. Destijds een knooppunt ten oosten van Utrecht. Vanaf die plek kon je naar Oostbroek, de abdij, naar Blauwcapel, bij het huidige Groenekan, en naar Soest. De weg maakte als heerweg deel uit van de weg van Keulen naar Utrecht. Later werden langs deze heerweg landgoederen aangelegd. De landgoederenzone die zo ontstond staat bekend als de Stichtse Lustwarande. Een lint van buitenplaatsen, waarvan een deel is verdwenen. Andere worden nog maar zelden particulier bewoond maar zijn in gebruik bij instellingen en stichtingen.(#)

Bij de verkeerslichten ga je rechts, rechtdoor de Dorpsstaat in en meteen weer links (!). Uit het tunneltje rechtdoor, over het bruggetje (over de Grift) rechtsaf. Je bent in het Kloosterpark. De markante weertoren van het KNMI valt je meteen op. Over het bruggetje meteen rechts, dan eerste weg l.a. Voor het KNMI rechts en dan r.d. Over de brug direct l.a. de parallelweg van de Utrechtseweg op.

De weertoren van het KNMI valt meteen op.

OEVERWAL – Zo'n 5000 jaar geleden ontstond de Kromme Rijn. Een brede en wilde rivier voor de afvoer van grote hoeveelheden water naar de Noordzee. Als de rivier haar bedding verlegde – wat nogal eens gebeurde – bleven de oude oeverwallen achter als verhoging in het landschap. Ten zuiden van De Bilt zijn ze nog op verschillende plaatsen te zien. Op een van de stroomruggen ontstond de abdij van Oostbroek, de oorsprong van De Bilt. De abdij lag naar verhouding hoog in een verder drassig gebied. Een ideale plek voor de kloosterlingen om zich vijanden van het lijf te houden. In 1122 werd de wild stromende Rijn afgedamd bij Wijk bij Duurstede om het afgraven van veen ten oosten van Utrecht mogelijk te maken. Sindsdien stroomt de Rijn ten zuiden van de Heuvelrug als Lek naar de Noordzee. In het veengebied begon de ontginning en ontstonden nederzettingen, die later deel zouden uitmaken van De Bilt. De Kromme Rijn veranderde in een rustige stroom, ten zuiden van De Bilt.

HONDERDJARIGEN – Bij het bruggetje over de Grift staan nog een paar minstens honderdjarige eiken. De naam het Kloosterpark herinnert aan het Vrouwenklooster, dat hier tot eind zestiende eeuw heeft gestaan. Later was het een grote buitenplaats die in 1893 werd verkaveld voor het huidige Kloosterpark. Als je een beetje door de oogharen kijkt, ervaar je nog steeds de sfeer van het negentiende-eeuwse park.

Bij de volgende brug fiets je het Kloosterpark weer uit en gaat linksaf. Je komt op de Utrechtseweg. Links zie je landgoed Sandwijck (#). En en aan de overkant het Boetzelaerpark (#). Even na Sandwijck zie je een sluisje. Hier stond vroeger de grootste vingerhoedfabriek van Nederland.

VINGERHOEDFABRIEK – Twee Zeistenaren probeerden in 2015 met een sloep de Grift af te varen. Dat viel nog niet mee. De sloep moest af toe worden vervangen door een kano, die soms over land gedragen moest worden, om verderop weer de loop van de Grift te volgen. Dat was in het verleden wel anders. De Grift was toen de belangrijkste vaarweg tussen Utrecht, De Bilt en Zeist. Over het water werden luxe artikelen vervoerd als wijn en tabak maar ook turf, mest en bouwmaterialen en huisraad voor buitenplaatsen als Vollenhove en Slot Zeist. De Bilt had toen zelfs een haven (Jacobssteeg). Sluizen waren er aan de Utrechtseweg. De Grift werd aangelegd in de zeventiende eeuw en betaald door de abdij van Oostbroek. Vervoer over de weg maakte de waterverbinding overbodig. De laatste transporten waren eind jaren veertig. Om de machines te laten draaien maakte de vingerhoedfabriek gebruik van het hoogteverschil in de waterweg.

Weidevogels, zoals de kievit, nemen in aantal af..

Bij het stoplicht steek je de Utrechtseweg over, en gaat aan de overkant linksaf, rijrichting vervolgen (richting Fort De Bilt). Rechts horeca (Vink) en nog een uit hout opgetrokken pand. Beide panden zijn van hout omdat ze in het schootsveld van Fort de Bilt liggen en snel afgebroken moesten kunnen worden. Het fort maakt deel uit van de Hollandse Waterlinie (#).

ONDERDOORGANGEN - Hoe komen dieren van het Kromme Rijngebied naar het Noorderpark? Onder de Utrechtseweg en de Biltse Rading komen faunapassages voor dassen, reeen, marters, amfibieen en reptielen. Ze kunnen dan oversteken zonder het risico te worden overreden. Zo'n aaneengesloten gebied is van belang voor de voortplanting van de dieren. De onderdoorgangen zijn zo'n drie meter breed en bijna twee meter hoog, met extra lichtinval. Als de dieren de uitgang niet kunnen zien, gaan ze de onderdoorgang niet in. Ze kunnen het gevaar niet beoordelen.
Op de Voordorpsedijk, bij de toegang tot het fietspad langs de Hooge Kampse Plas is een kleine overgang. Langs de Graaf Floris V Weg, richting Hollandsche Rading, zijn de overgangen te herkennen aan de metalen bovenkant met openingen. Naast het viaduct in de Biltse Rading zie je een wilddoorgang, afgeschermd met een palissade.

BEJAARDE BOMEN - In het park rond Fort De Bilt staan een paar zeer bejaarde bomen. Onder andere een paar heel oude schietwilgen, beter bekend als knotwilgen. Deze zijn in jaren niet geknot en toch redelijk intact gebleven. De takken scheuren af als ze te hoog worden, maar hier is dat niet gebeurd. Brandnetels, braam en vlier wijzen op veel stikstof in de bodem. De grond is dan waarschijnlijk vervuild of te zwaar bemest. Of herhaaldelijk als picknickplek gebruikt.

Vlak voor Fort De Bilt ga je het fietspad op door park De Berekuil. Je rijdt rechtdoor (zwenkt even rechts en meteen weer links, even links en meteen weer rechts) tot het fietspad langs de Biltse Rading. (volg de borden Hooge Kampse Plas). Hierna rechtsaf onder de A27 door (het palissander hekwerk is een faunapassage) en daarna bij de stoplichten linksaf en oversteken (!). Je komt op het Voorveldsepad, gaat met de bocht mee, langs Fort Voordorp, rechts (Voordorpseweg) en linksaf het Hooge Kampse Pad op. Van de Hooge Kampse Plas zou je misschien denken dat het een veenplas is. Niets is minder waar.

STINKGAT – De Hooge Kampse Plas is in de jaren zeventig ontstaan als zandwinningsput voor de aanleg van de A27. Aanvankelijk was de plas zo'n twintig meter diep met helder water en rietbegroeiing. 's Winters vroor de plas nooit helemaal dicht, waardoor ze een trekpleister was voor overwinterende watervogels, die hun broedgebied hebben in Noord-Europa en Siberie.
Zo fraai bleef het niet. In de plas werden grote hoeveelheden bedrijfs- en ziekenhuisafval en verontreinigd slib gestort. Het water werd troebel en ging stinken. De zandput werd bekend als het 'stinkgat' bij Groenekan. Langs de plas werden een fietspad en een ruiterpad aangelegd, maar recreatieve waarde had de plas verder niet. Behalve voor vogelspotters, want de vogels bleven nog wel komen.
De ecologische waarde van de plas is groot op dit kruispunt van natuurgebieden: het Noorderpark, het Kromme Rijngebied, de weilanden tussen Groenekan en Westbroek en de bossen in het oosten. In zo'n overgangsgebied gedijen veel plantensoorten en komen veel soorten broedvogels voor. Om de natuurwaarde te behouden wil het Utrechts Landschap – sinds 2003 beheerder van de plas – schone grond storten om de plas ondieper te maken en zo de groei van waterplanten te

bevorderen. Ook worden er slikkige eilandjes gemaakt, waarop water- en moerasvogels kunnen foerageren.
Door de oevers plaatselijk langzaam te laten aflopen, ontstaan gunstige omstandigheden voor oeverbegroeiing, waardoor de broedmogelijkheden voor water- en moerasvogels toenemen. Bovendien krijgt moerasflora een kans.
Welke vogels zie je? Natuurlijk de gangbare soorten als wilde eend, kuifeend, smient, grauwe gans, brandgans, reiger. Maar ook meer zeldzame soorten: krakeend, nonnetje en zaagbek. In het riet de roerdomp. Ook de ijsvogel vertoont zich regelmatig. Op het weiland aan de andere kant van het fietspad soms verschillende groepen ganzen, maar ook meeuwen. Behalve de gangbare kokmeeuw en stormmeeuw ook de mantelmeeuw en af toe de dwergmeeuw.

Op het einde van het Hooge Kampse Pad ga je links (Groenekanseweg en je fietst over de spoorbaan (!) rechtdoor. Links zie je de bekende boomkwekerij Copijn. Er zijn veel boomkwekerijen in de regio vanwege de geschikte grond (veen en zand) en de vraag naar bomen, heesters en struiken vanuit de landgoederen.

De Hooge Kampse Plas was een vuilstort, maar wordt veranderd in een afwisselend natuurgebied.

BIJVRIENDELIJK – Bij landhuis Welgelegen vind je Bijen & Bedrijf, een natuurlijke imkerij met diverse bijentuinen. Sonne Copijn laat in trainingen en workshops 'kijken door de ogen van de bij'. Ook geeft ze, samen met IVN, trainingen over bijvriendelijk beheer aan gemeentes en vrijwilligers. Doel: een betere leefomgeving voor bijen te maken. Die omgeving is grotendeels verdwenen. Van de 360 bijensoorten die in Nederland leven, staat meer dan de helft op de rode lijst. Bijvriendelijk beheer is meer dan het inzaaien van de bermen met bijvriendelijke planten. Er moeten klavers en pinksterbloemen worden gezaaid, sneeuwklokjes en krokussen gepoot. Bijen zijn van het vroege voorjaar tot het najaar actief en hebben voortdurend voedsel nodig. Wilde bijen en honingbijen zijn vanwege de bestuiving onmisbaar voor fruit- en groenteteelt.

Rijd de Groenekanseweg helemaal af en ga weer onder de A27 door tot de verkeerslichten. Je steekt de weg over (!) en gaat aan de overkant rechtdoor. Aardig weetje: waar nu een Chinees restaurant zit (rechts) was vroeger een herberg: De Groene Kan. De kan die daar vroeger hing, zit nu gemetseld in de westgevel van het huis tegenover het restaurant, dus links vanaf de Groenekanseweg. Misschien is het dorp Groenekan hiernaar genoemd.

FANTASIE – Onder het viaduct zie je een tegeltableau van beeldend kunstenaar Eline Janssens. Het tableau is gebaseerd op de natuuraquarellen van Groenekanner Gideon Loten. Zeer verschillende vogels en planten zijn bij elkaar gebracht en prikkelen de fantasie. (Op de pilaren in de onderdoorgang van de A27 in Maartensdijk zie je afbeeldingen die geinspireerd zijn op dassen. Net als de beroemde das Grimbeert, uit Reinaart de Vos, ontmoet de das dieren als vossen, kippen, bokken en een hond).

ZINGENDE STENEN – Molen Geesina wordt draaiende gehouden door vrijwilligers en is in het weekeinde te bezichtigen. Geniet van het uitzicht en de verhalen van de molenaar van dienst. Vraag naar de 'zingende stenen'. De molen had vroeger een belangrijke functie in het dorp: het malen van graan voor het dagelijks brood. Na een restauratie begin jaren veertig kreeg de molen de naam Geesina, naar de molenaarsvrouw die door haar spaarzaamheid de restauratie mogelijk maakte.

Ga verder richting Fort Ruigenhoek (beperkt toegankelijk, maar zeer de moeite waard, (#), Einde r.a. fietspad. Fietspad volgen. Op T-kruising fietspaden r.a. Einde l.a., richting Achtienhoven. Einde l.a. Net na bocht, Korssensteeg. Op het einde ga je links (Groenedijk) en op het einde weer links, de weg op. Je fietst op de Achterweteringseweg door Achttienhoven, deel van een oud ontginningsgebied bestuurd door een proost (#). Aan het einde weer links en dan gelijk rechts de Korssesteeg in. Je komt op een nieuwe weg die doodloopt voor auto's. Langs de weg zijn nieuwe boerderijen gebouwd als compensatie voor gesloopte boerderijen langs de Gageldijk. Dit is onderdeel van het plan Noorderpark, een groot project voor natuurinrichting en recreatie in onder andere de gemeente De Bilt. Het was niet eenvoudig de belangen van de boeren, recreanten en natuurbeschermers te verenigen.

OEVERWAND – Je bent in een heel ander landschap, ruim en weids. Je kunt hier kiekendieven, visarenden en boomvalken verwachten. En zeker ooievaars, waarvan er steeds meer zijn. Niet door de klimaatverandering, zoals wel wordt gedacht, maar omdat ze bijna als huisdieren worden behandeld en worden bijgevoerd. Vlak in de buurt, langs de Groenedijk, is een bijzondere oeverwand voor zwaluwen (#).

(Een andere keer zou je rechtdoor kunnen fietsen, richting Westbroek, naar het Bert Bospad, een schitterend wandelpad dwars door de Westbroekse Zodden (#).
Op het einde (bij het hekje) ga je links het fietspad op. (Let op de informatieborden die je nog meer vertellen over het gebied). Aan het einde maak je een U-bocht en fietst aan de andere kant van het water verder.
Je bent op de Graaf Floris V Weg.

De reuzenberenklauw is een soms meer dan manshoge plant, die veel langs dijken en en in hooilanden voorkomt

BONTE PARELS – Links, Korssesteeg 3, zie je boerderij Bonte Parels. De naam verwijst naar de bonte verzameling van dieren op het bedrijf, de diverse activiteiten en de verschillende bezoekers. De Bonte Parels is een biologisch melkveebedrijf, waar ook ossen (gecastreerde stierkalveren) worden gefokt. Biologisch betekent onder andere dat de boeren geen kunstmest gebruiken, minder drijfmest op het land rijden, onkruid met de hand verwijderen en dat de koeien lang buiten zijn. In de zomer van 2018 werd op de Bonte Parels het theaterstuk Koning van het grasland opgevoerd. Over de toekomst van het weidelandschap, de verhouding tussen boer en burger, de bedreigde grutto en conflicten over het grondwaterpeil.

Met een beetje geluk zie je buizerds (foto), haviken, valken en sperwers.

LEEUWENPALEN – Of Floris inderdaad op de Graaf Floris V weg is geweest, is de vraag. Vast staat dat er voortdurend conflicten waren over het gebruik van de veengebieden. Door de ontwatering van de veengebieden was het gebied geschikt geworden voor de turfwinning. In 1526 stelde de bisschop een grenslijn vast en kwamen er grenspalen, de zogenaamde 'leeuwenpalen'. Je ziet ze nog steeds.

Je steekt de provinciale weg over, gaat onder het viaduct door, de Vuursche Dreef op, rechtdoor tot de driesprong. De Vuursche Dreef is, evenals de Graaf Floris V Weg, de grens tussen Noord-Holland en Utrecht volgens de eeuwen geleden genaakte afspraken tussen de bisdommen.
Op de Vuursche Dreef, kort na het Schepersveld, zie je links de Hollandsche Sloot. Dat was vroeger een trekvaart met jagerspad. Nu is het een zandpad met een droge greppel. Hier liep de grens in een rechte lijn richting noorden, naar de Zuiderzee. Er staan leeuwenpalen om die grens aan te geven. Als je, toen alles nog hei was, vanaf de noordkant langs de palen keek, keek je recht op Utrechtse Dom.
Halverwege de Vuursche Dreef is rechts het Schepersveld. Van oudsher een rustplaats voor de schapen. Vuursche is afkomstig van het woord furs of fors dat bos betekent.

Faunapassage bij de Graaf Floris V Weg.

Rechtsaf de Karnemelkseweg en rechtdoor het fietspad op. Je fietst nu in het Maartensdijkse Bos. Tot eind jaren negentig waren in Maartensdijk de langste ontginningspercelen. Bij een ruilverkaveling zijn deze percelen door een nieuwe weg doorsneden. Ook in het Maartensdijkse Bos is goed te zien hoe het veen vroeger is afgegraven in lange slagen. Eerst werden de slagen als akker gebruikt. Later, door inklinking en vernatting, vooral als weiland. De Dorpsweg, waaraan landgoed Eyckenstein (#) ligt, is een van die ontginningsassen. Maartensdijk was ooit in oppervlakte de grootste gemeente van Nederland. Je vindt er nog veel oude boerderijen en landgoederen.
Bij de driesprong ga je rechtsaf, richting Maartensdijk. In het weiland vallen je de bijzondere koeien op.

PLEEGMOEDERKOEIEN – In de weilanden rond Eyckenstein zie je kleine, lichtbruine koeien met grote ogen. De grootste dieren lopen het hele jaar buiten. Met bijvoeren en voldoende droge plekken en bomen om onder te schuilen is dit voor de dieren het beste. Deze Jerseykoeien geven speciale melk waarvan kaas wordt gemaakt. Om melk te kunnen geven krijgt een koe elk jaar een kalf. De vrouwelijke kalveren mogen blijven, stieren worden afgemest voor het vlees en snel geslacht. Jerseystierkalveren zijn klein en groeien langzaam. Daarom worden ze doorgaans afgemaakt. Op Eyckenstein worden de dieren eerst een paar maanden bij pleegmoederkoeien gehouden en pas na een jaar of twee geslacht.

Aan het einde van het fietspad (de Landwinkel en restaurant Mauritshoeve aan je linkerhand) ga je rechts en daarna meteen weer links, voor landgoed Eyckenstein (#).

ZICHTLIJN – Kijk eens achterom voordat je de Gezichtslaan opfietst. Je ziet Eyckenstein in volle glorie. De Gezichtslaan heet niet voor niets zo. In de negentiende eeuw is deze 'zichtlaan' van destijds drie kilometer aangelegd vanaf de Soestdijkseweg-Noord naar Eyckenstein.

(Je zou nog een klein stukje kunnen doorfietsen voor een bezoek aan Agnes biologische kruiden- en bloemenpluktuin en de historische moestuin. Let op de vlaggen links).

Jerseykoeien hebben een hoge melkproductie.

Pad vervolgen (let op de barriére halverwege (!), aan het einde rechtdoor de Gezichtslaan op. Je steekt de provinciale weg over en rijdt tot de Soestdijkseweg-Noord. Daar steek je over naar het fietspad aan de overzijde en gaat rechtsaf terug naar het startpunt.

We hopen dat je een mooie en leerzame tocht hebt gehad. Heb je meer interesse gekregen in natuur en landschap? Meer informatie (en andere interessante activiteiten en excursies) vind je bij het IVN.
Je kunt natuurlijk ook lid worden:
www.vanveenplastotheuvelrug.nl

TJIFTJAF – Het gebied van onze tocht is een voortdurend overgangsgebied: van hogere zandgronden naar lager gelegen polderland op veen (met hier en daar wat rivierklei), van bos naar open veld, van nat naar droog. Op de landgoederen zie je op kleinere schaal dezelfde overgangen. In grensgebieden houden zich de meeste vogels op; de open ruimte (ook het open water) is het gebied waar voedsel gezocht wordt. Dat gebeurt ook aan de rand van de bosbegroeiing, omdat daar veel vruchtdragende struiken staan. De struiken en bomen van het bosachtige gebied gelden als nestgelegenheid en als schuilplaats bij bedreiging. In de buurt van de bebouwing is de vogelrijkdom groter dan midden in het bos. Daar zijn in de tuinen de struiken en bomen die eetbare vruchten dragen.
Dichte struiken en rommelige hoekjes zijn geschikt om te nestelen. Midden in het bos zie en hoor je dus minder dan aan de rand. Maar er zijn ook daar vogels. De schuwere roofvogels en de spechten zijn daar te vinden. De roofvogels als buizerd, havik, boomvalk, sperwer komen in het gebied voor.
De roofvogels maken grote nesten in de bomen, goed verborgen in de dichtbebladerde of benaalde kruinen, de spechten in uitgehakte holtes in de stam van oude,

Havik

soms dode bomen. De grootste specht, de zwarte, heeft ook een grote opening, die wat meer ovaal is. En vooral in het voorjaar hoor je de mitrailleurachtige roffel, soms van grote afstand. Hoe zwaarder de roffel, hoe groter de specht. De groene specht, die we hier ook vinden, roffelt eigenlijk niet, maar maakt een hinnikend, lacherig geluid. De spechten zijn schuw, maar in de winter, bij voedselschaarste, wagen ze zich ook wel op de voedertafel bij de huizen.
Bij huizen vinden we de meeste vogels. Verschillende soorten mezen, roodborsten, merels, maar ook de prachtig roepende zanglijster, heggenmussen en winterkoninkjes. In het voorjaar en de zomer roept vanuit hogere bomen de tjiftjaf, een van de vogels die de naam heeft gekregen op grond van wat hij roept. Denk maar aan de koekoek (ook in dit gebied te horen), de grutto en de kievit. De laatste zijn weidevogels. Helaas zijn ze ook in het gebied van de fietstocht sterk achteruit gegaan. Het gevolg van intensieve landbouw. Weilanden worden vroeg gemaaid en zwaar

bemest, zodat het ontbreekt aan lang, bloemrijk gras en daarmee ook een aan insecten. In natuurreservaten in de buurt als Tienhovens Kanaal en Westbroekse Zodden zijn de omstandigheden veel gunstiger en daar zijn ze nog wel te horen en te zien. Maar in het open veld is toch nog wel van alles te zien. In de winter zie je hier en daar grote koppels ganzen: grauwe gans, kolgans, brandgans als meest voorkomende soorten. Er overwinteren hier duizenden, maar steeds vaker blijven een aantal stelletjes en brengen hier jongen groot, die dan soms in het volgende voorjaar wel naar het noorden vertrekken. Kraaiachtigen als zwarte kraai en ekster en ook de kauw of de gaai zie je overal, dus ook hier. In de bosachtige gebieden zijn ook raven. Ooit bijna uitgestorven, maar nu weer aanwezig door succesvolle fokprogramma's. Hetzelfde geldt voor de ooievaar. Her en der in het gebied zijn ooievaarsnesten geplaatst. Je ziet de ooievaars regelmatig in de weilanden op zoek naar muizen, mollen, grotere insecten, kikkers en af en toe jonge vogels. Aan de slootkant zie je de blauwe reiger en verrassend soms ook de zilverreiger, die de laatste jaren talrijker wordt. De naam zegt iets over de kleur. Er bestaat ook nog de purperreiger, maar in ons gebied zie je die minder, omdat de broedkolonies verder weg zijn.

Er komen steeds meer ooievaars.

OVERWINTERENDE EENDEN – In de grachten rond de forten, de beken op de landgoederen en de sloten in de polder. In de winter kun je overal overwinterende eenden zien, waarvan de bekendste zijn: wilde eend, smient, tafeleend, kuifeend, maar zo nu en dan ook

De kuifeend dankt zijn naam aan de afhangende kuif op zijn kop.

minder bekende als taling, krakeend of nonnetje. En er zijn er nog meer. Bij plassen maar vooral ook in de fortgrachten komen prachtige ijsvogels voor. Je krijgt ze niet gemakkelijk te zien, want ze zijn snel als ze voorbijvliegen (de blauwe schicht). En op een tak zitten doen ze alleen als er niemand in de buurt is.
Je moet dus lang op dezelfde plek blijven zitten, om kans op een waarneming te hebben. Hun naam lijkt te zeggen dat ze goed tegen de winter kunnen, maar dat is misleidend. IJsvogel is eigenlijk Eisenvogel (Duits voor ijzer/staal). De naam verwijst naar de staalblauwe kleur. In strenge winters is de sterfte hoog, omdat hun voedsel uitsluitend uit vis bestaat en bij dichtgevroren water is er dus hongersnood.

BERMTOERISME – Stap op een rustige plek eens af en kijk naar een stukje berm, dat niet gemaaid is. Bijvoorbeeld in mei. Kies een stukje waar niet alleen gras staat, of alleen maar brandnetels. Neem een vierkante meter en ga er heel dichtbij staan of zitten. Tot je verbazing zie je heel veel verschillende soorten planten op een klein stukje. Het heeft geen zin om hier namen te noemen. De groei is afhankelijk van van grondsoort, bemesting en lichtinval. Handig om een flora te raadplegen.
Kijk in augustus, nadat er gemaaid is, nog een keer. Van de afgemaaide planten zie je rozetten, van waaruit ze opnieuw gaan groeien en misschien bloeien. En zijn er nu ook andere bij gekomen? Let ook op de diverse soorten grassen. Verbaas je over de rijkdom van de plantenwereld.

Wil je een bloemrijke berm, dan zul je alle maaisel moeten afvoeren en vervolgens niet bemesten. V erschralen dus. Na een paar jaar is het resultaat al zichtbaar door meer verschillende bloeiende planten.

Jagtlust is een van buitenplaatsen van de Stichtse Lustwarande en is tegenwoordig gemeentehuis.

WILD IN DE BILT – Zoogdieren die in dit gebied in het wild voorkomen zijn ree, vos, haas en konijn, eekhoorn marterachtigen als das, boommarter, bunzing en wezel. Verder insecteneters zoals mollen, spitsmuizen en egels. De rand van de heuvelrug is zeer geschikt voor dassen – met hun zwart-wit gestreepte kop en rug. De hogere delen worden gebruikt om burchten te graven en de lager gelegen weilanden om voedsel vinden. De hoge en droge zandgronden bieden gelegenheid om de uitgebreide gangenstelsels van hun burchten te bouwen, terwijl er in de lage natte gebieden veel voedsel voor ze te halen valt. Voor dit 'woon-werk-verkeer' leggen dassen 's nachts grote afstanden af over hun wissels (vaste routes). Dassen zijn schuwe dieren. De kans er een te zien is niet zo groot. Zo' n veertig jaar geleden was de das, net als veel andere grotere zoogdieren, bijna uitgestorven in Nederland. Door wettelijke bescherming en aanleg van faunavoorzieningen is de dassenpopulatie weer sterk toegenomen. In het gebied van je fietstocht zijn er zo'n vierhonderd. Heel soms zie je tegen de avond vleermuizen. Ze zijn dan op zoek naar insecten, die ze vinden door zogenaamde echolocatie. Ze zenden geluidsgolven uit die door het prooidier teruggekaatst worden. In de winter houden vleermuizen een winterslaap.

BROEIWARMTE – Wie geluk heeft, ziet in de bermen de broeihoop van een ringslang. De soort is goed herkenbaar aan de ronde pupillen en twee gele en zwarte vlekken achter de kop op de verder relatief egale grijsgroene rug. Met zijn aanzienlijke lengte, die kan oplopen tot ruim een meter, is de ringslang de grootste in Nederland voorkomende inheemse slang. De ringslang is een waterslang. Hij kan uitstekend zwemmen en brengt veel van zijn tijd door in of rond het water. Toch kan hij ook kilometers ver van het water gevonden worden. Een ringslang heeft in zijn

leefomgeving een aantal dingen nodig. Zonnige plekken om op te warmen, een plek om zich te verschuilen, water om in te jagen op padden en kikkers, een warme droge plek om te overwinteren en een geschikte plek om eieren te leggen. De ringslang legt eieren in rottend dood hout of in mestvaalten. Omdat de laatste niet veel meer voorkomen leggen vrijwilligers (ook van het IVN) broeihopen aan van (paarden)mest of compost, waarin de vrouwtjesslangen in het voorjaar hun eieren kunnen leggen. Door broeiwarmte die ontstaat in zo'n hoop worden de eieren vanzelf uitgebroed. In september kruipen er dan tientallen kleine ringslangetjes uit. In de winter bieden de broeihopen een beschutte plek om warm te blijven. Omdat de ringslang in Nederland een streng beschermd dier is en er steeds meer voorzieningen worden aangelegd zoals broeihopen, gaat het langzaam beter met de soort. Voor mensen is de ringslang ongevaarlijk. Hij is niet giftig en bijt niet snel.

De ringslang kan wel een meter lang worden.

GERIEFHOUT – Ooit hoorden we iemand over De Bilt zeggen: 'Ik houd van bomen, maar het zijn er hier wel heel erg veel'. En dat klopt. En een boom meer of minder, dat is dan toch niet zo erg? Toch wel, als je weet wat het belang van bomen is.
Een volwassen boom produceert in het seizoen, dat hij in blad staat, per dag vele liters zuurstof en neemt even veel koolstof (CO_2) op.
De boom is de behuizing voor vele soorten insecten en daarom een voedselbron voor de vogels. Dat geldt dus ook voor de vruchten/zaden van veel boomsoorten. Bomen en struiken zijn nestelplaatsen voor vogels. Dit geldt voor de takken, waartussen een nest gebouwd kan worden en ook voor de holtes die veel in oudere bomen voorkomen.
De boom geeft beschutting tegen wind en felle zon. Je ziet dit in praktijk gebracht bij een bomensingel rond een boomgaard, of bij de aanplant voor de zuidgevel van de boerderijen. Soms worden daar leilinden voor gebruikt. Een leiboom wil zeggen: de takken zodanig snoeien en door een houten raamwerk leiden, dat er een plat, dicht bebladerd scherm ontstaat.
Bomen zijn geluiddempend en vangen heel wat fijnstof op met de bladeren. Dat spoelt er met een regenbui weer af.
Bomen zijn een verfraaiing van het landschap.

Rond nieuwe boerderijen in ruilverkavelingsgebieden (zoals langs de Korssesteeg), worden om verschillende redenen bomen aangeplant. Om landschappelijke redenen worden ook bomen aangeplant langs wegen. Ze geven beschutting, breken het eentonige van weilanden of akkers en laten al van verre zien waar wegen lopen. Dit markeren van wegen of paden zie je ook in de bossen. Soms zelfs een dubbele rij. Als in de winter de zandpaden onbegaanbaar waren door sneeuw of regen, kon je als voetganger je weg

nog vinden tussen de bomen van die dubbele rij door. Bij oudere boerderijen zie je soms op enige afstand een bosje van verschillende boomsoorten, soms omgeven door een sloot. Hier werd geriefhout geproduceerd. Het hout was bestemd voor gereedschapsstelen, hekken en palen. Er zijn ook meldingen van bosjes die wat verder weg in het land lagen, waarin vee, dat gestorven was aan een besmettelijke ziekte, begraven of domweg gedumpt werd. In sommige streken noemt men dit pestbosjes.

Op de zandgronden vind je her en der aangeplante naaldbomen, zoals grove den en lariks. Die dienden voor het vastleggen van stuifzanden maar ook als geriefhout: palen, masten, mijnhout om de mijngangen te stutten. Dit is nu niet meer aan de orde, zodat zo'n betrekkelijk saai productiebos nu geleidelijk kan veranderen in een meer natuurlijk bos, waar ook spontaan opgekomen bomen of struiken een kans krijgen. Wind, wild en vogels zorgen voor de verspreiding van het zaad. Een goed natuurbeheer maakt wel noodzakelijk dat er af en toe fors uitgedund wordt, soms tot schrik van de bosbezoekers. Dit moet om gezonde bomen lucht en ruimte te geven. Anders wordt het een warboel, waar exoten als de Amerikaanse vogelkers alles overwoekeren en verstikken.
Op de landgoederen vind je soms heel bijzondere bomen die oorspronkelijk niet in het gebied thuishoren. Het hebben van bijzondere bomen was ooit een teken van welstand.
Hoe je een boom herkent? Let in de zomer uiteraard op het blad, maar ook op de schors en de vorm.
In de winter ontdek je de verscheidenheid van knoppen, waaraan bomen ook goed te herkennen zijn.
Op de zandgronden vind je diverse soorten naaldbomen; hoofdgroepen sparren en dennen met vele ondersoorten. Beuken moeten wat leem in het zand

hebben en meer vocht, anders redden ze het niet. Op leemhoudende zandgrond doen ook eiken het goed. Die hebben een diepe penwortel, waardoor ze beter tegen droogte kunnen dan beuken. Eiken groeien ook op andere grondsoorten. Op veen of klei vind je essen, esdoorns, lijsterbessen. Let op, van eiken en beuken zijn er verschillende varianten. De berken met de kenmerkende zilverstam groeien op allerlei grondsoorten, maar oud worden ze vaak niet. Interessante struiken zijn krentenboompje, sporkehout (streeknaam: vuilboom), vogelkers (inheems en Amerikaans) en vlier.

Dubbele bomenrij bij landgoed Eyckenstein

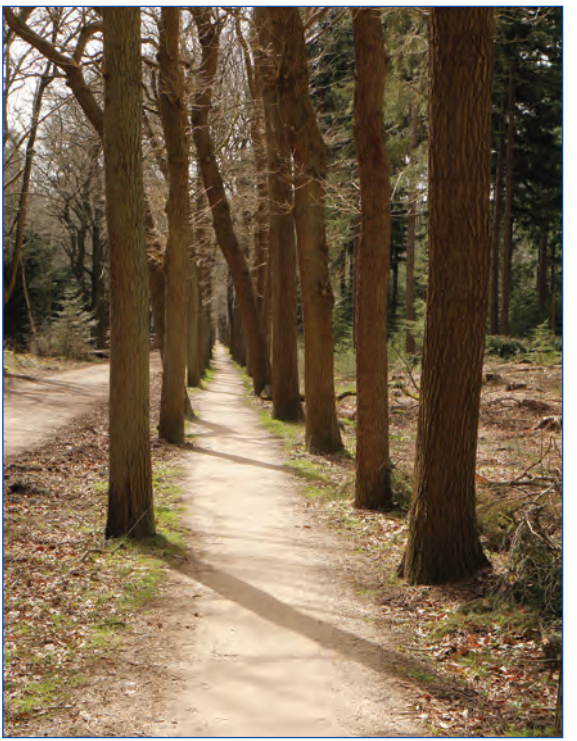

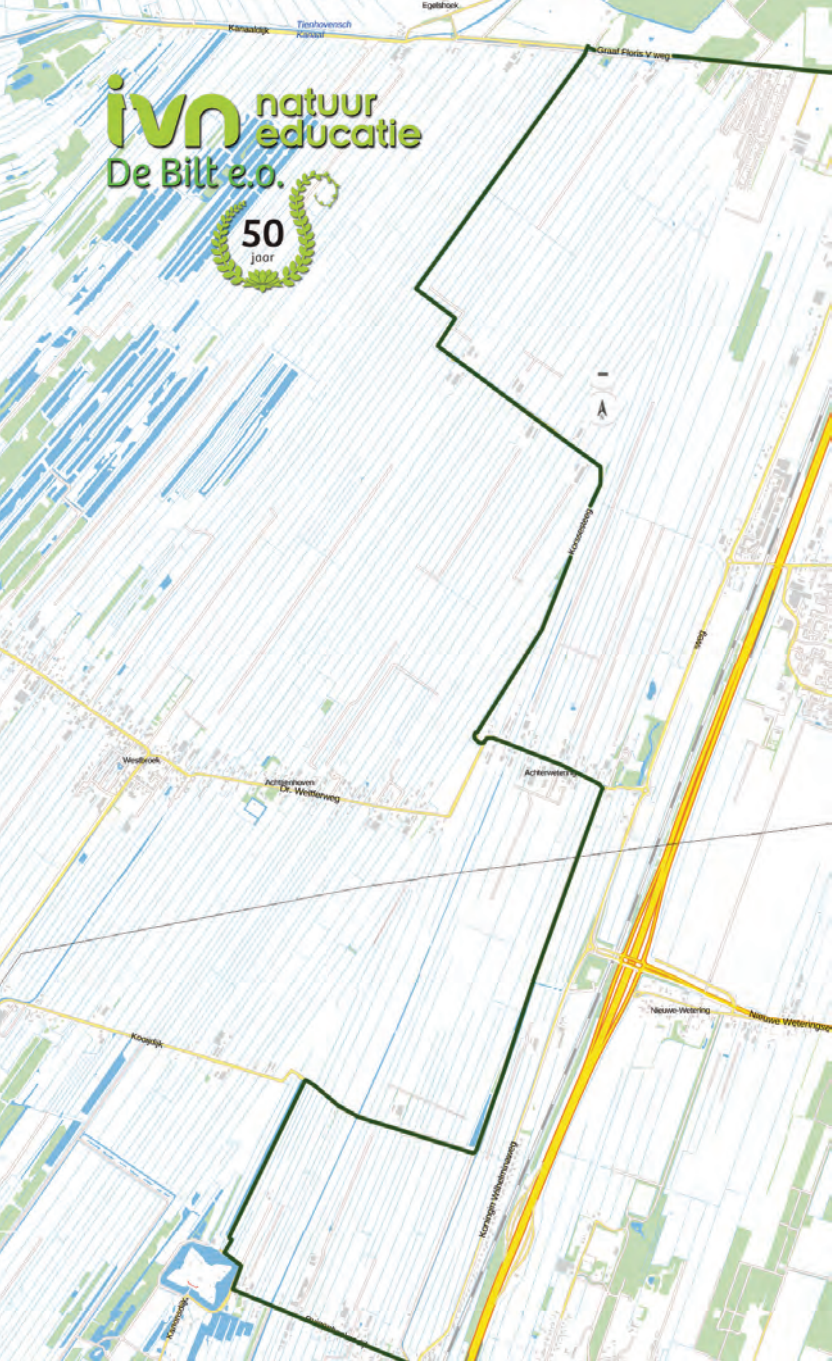
ivn natuur educatie
De Bilt e.o.
50 jaar
Egelshoek
Kanaaldijk
Tienhovensch Kanaal
Graaf Floris V weg
Kaasesteeg
Westbroek
Achterweteringen
Achterweteringen
Dr. Wetterweg
Koosjdijk
Nieuwe-Wetering
Nieuwe Weteringse
Koningen Wilhelminaweg
Kanonsdijk

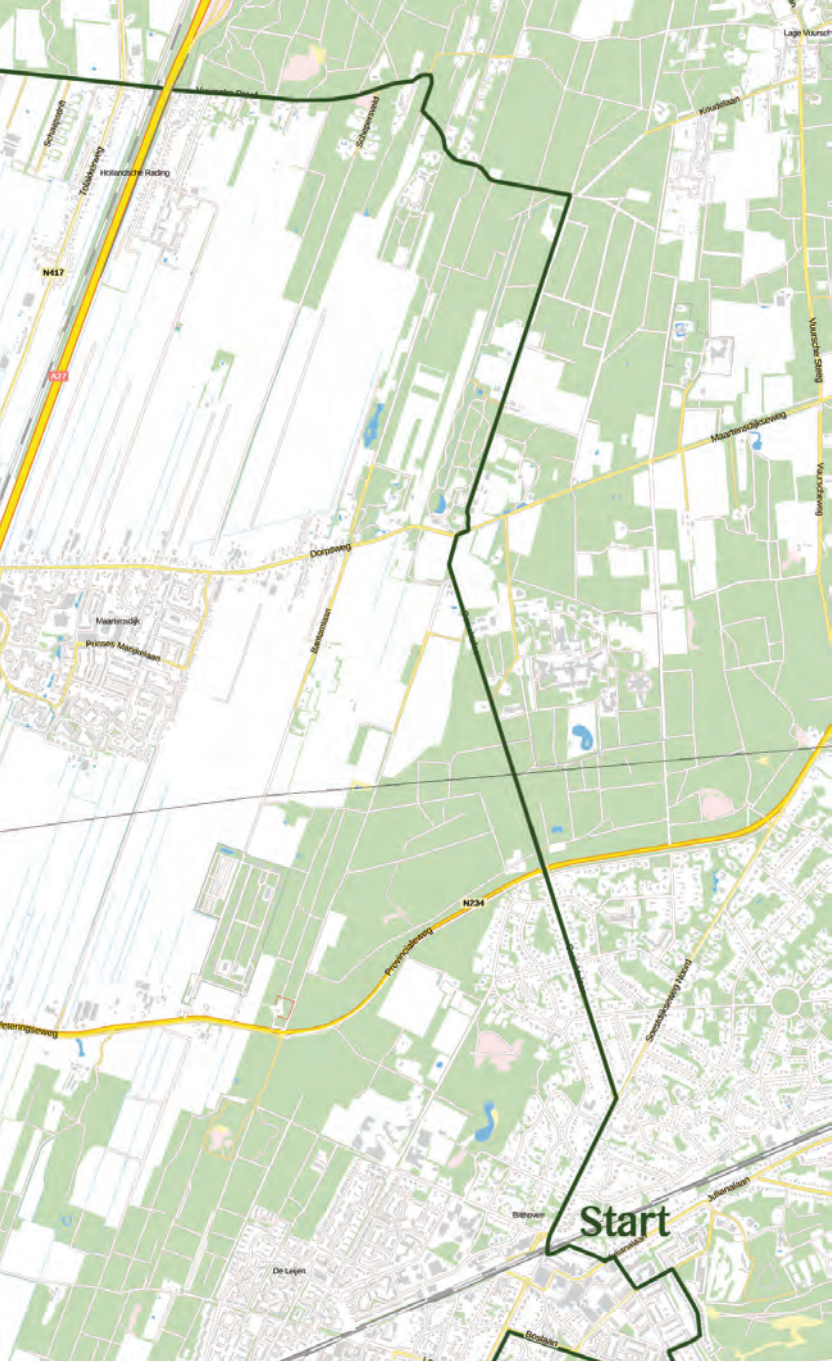
Lage Vuursch
Koudelaan
Schaapsdrift
Schepersveld
Hollandsche Rading
N417
A27
Vuursche Steeg
Maartensdijkseweg
Vuurscheweg
Dorpsweg
Maartensdijk
Prinses Marijkelaan
Bantamlaan
N234
Provincialeweg
Sonnesteeg Noord
Julianalaan
Start
Bilthoven
De Leijen
Beslaan

Kooijdijk
Koningin Wilhelminaweg
Nieuwe Wetering
Groenekan
Groenekanseweg
Beukenburgerlaan
Albert Schweitzerdreef
Blauwkapel
Tuindorp
Voordorp
Biltse Rading
Zeeheidenbuurt
Sartreweg
Wittevrouwen
Biltsestraatweg
N237

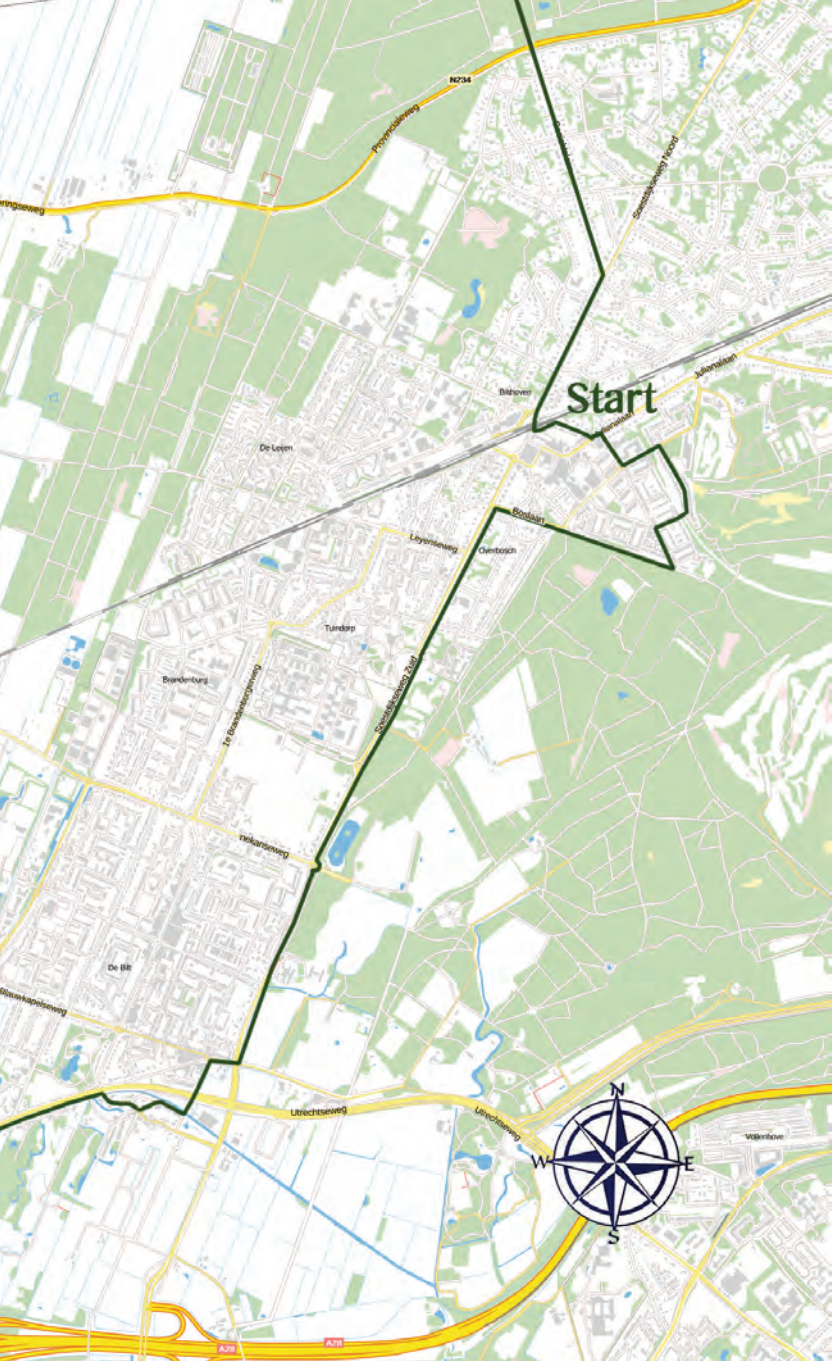

Start
N234
Provincialeweg
Sneeuwkapelseweg Noord
Julianalaan
Bilthoven
De Leijen
Bosdaan
Leyenseweg
Overbosch
Tuindorp
Brandenburg
1e Brandenbergerweg
Sneeuwkapelseweg Zuid
Nekanseweg
De Bilt
Blauwkapelseweg
Utrechtseweg
Utrechtseweg
Vollenhove
N
W
E
S
A28
A28

aantekeningen

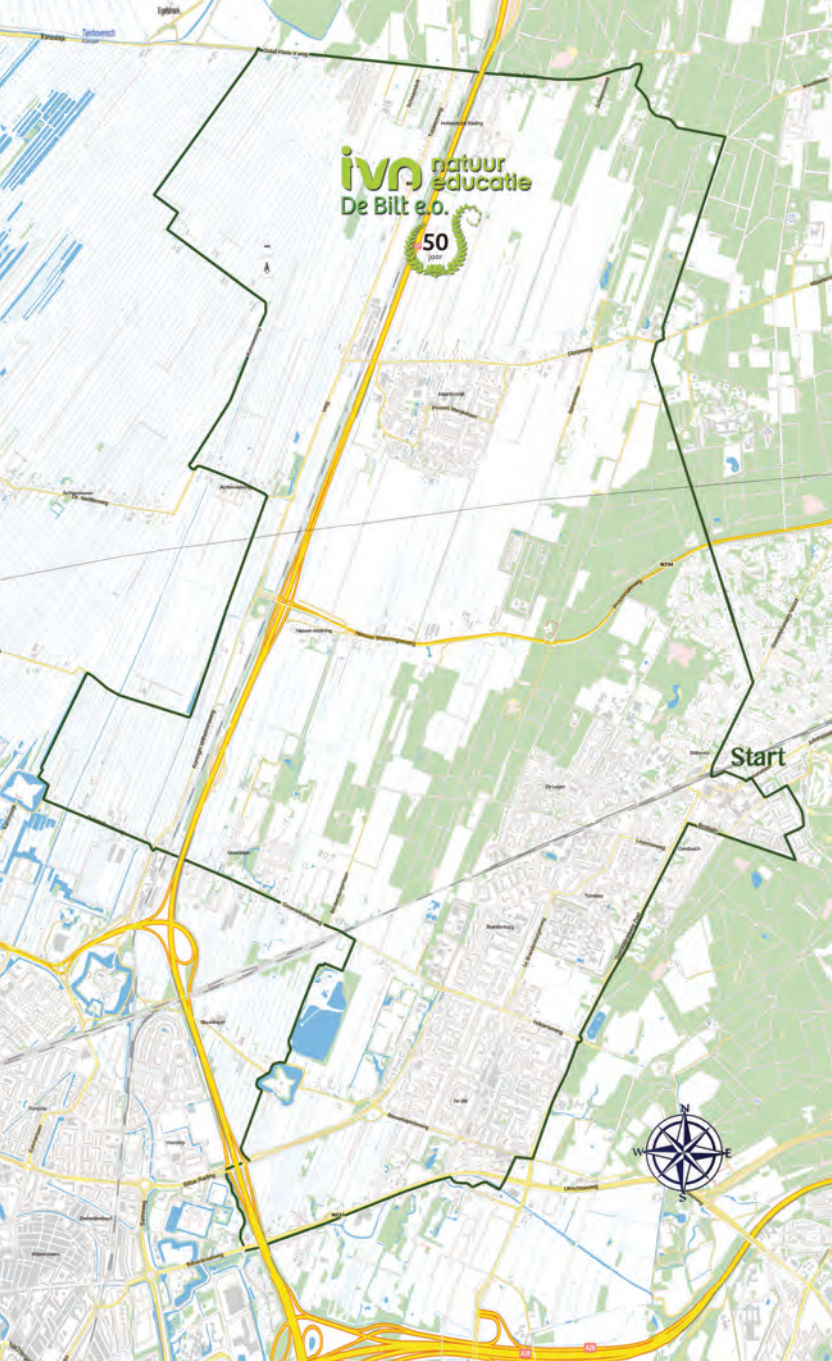
natuur
educatie
De Bilt e.o.
50
jaar
Start
N
W
E
S